

Obr. 1 Luxor se stal místem, kde Budge zakoupil pro Britské muzeum první a druhou část amarnských tabulek (Description de l'Égypte, vol. III: pl. 3)

E. A. Wallis Budge a londýnský korpus amarnských tabulek

Jana Mynářová

Ernest A. Wallis Budge patří nepochybně k nejznámějším a do jisté míry i nejkontroverznějším postavám egyptologie a asyriologie. Tento muž, který se zásadním způsobem zapsal do historie a podoby sbírek londýnského Britského muzea, se narodil dne 27. července 1857 v Bodminu jako ne-manželský syn Mary Ann Budge. Svůj zájem o orientální jazyky, dějiny a kulturu těchto zemí rozvíjel nejdříve sám a později za pomoci takových badatelů, jakým byl Samuel L. Birch, a v roce 1879 zahájil své studium na Christ's College v Cambridgi. V roce 1883 se stal pomocným kurátorem Oddělení orientálních starožitností¹ Britského muzea a již v letech 1886–1887 byl správní radou muzea vyslán na svou první pracovní cestu na Blízký východ. Budge tak poprvé zamířil do Egypta, kde se hlavním cílem jeho zájmu staly hrobky v oblasti Asuánu.² Další cesta záhy následovala, již na počátku prosince 1887 se vydal na další ze svých výprav, při které se mu podařilo pro sbírky Britského muzea získat nepochybně jeden z nejvýznamnějších souborů starožitností. Jednalo se o skupinu klínopisných tabulek, které byly téhož roku objeveny ve středoegyptské Tell el-Amarně (starověkém Achetatonu)³. Právě Budgeově roli v rané fázi studia tohoto materiálu je věnován tento příspěvek.

Pro Britské muzeum bylo bezpochyby štěstím, že byl pro cestu do Egypta a Mezopotámie vybrán právě E. A. Wallis Budge, který ovládal klínové písmo a disponoval i znalostí akkadského jazyka. Byl tak nepochybně jedním z mála tehdejších badatelů pobývajících v Egyptě, který mohl patričním způsobem posoudit a ocenit historickou a kulturní hodnotu nově nalezeného materiálu.

Dne 7. prosince 1887 se tak E. A. W. Budge vydal na svou druhou zahraniční cestu, která tentokrát kromě Egypta zahrnovala i Mezopotámii, kde se Britskému muzeu podařilo navázat na starší archeologické práce (zejména v oblasti starověkého Ninive) a zároveň i zahájit nové práce na dalších lokalitách. Sám Budge ve své výpravné autobiografii uvádí (Budge 1920: 128–129), že se mu ješ-

tě před odjezdem z Londýna dostalo prostřednictvím jednoho z obchodníků se starožitnostmi informace, že byly v egyptské Tell el-Amarně objeveny malé hliněné kvádríky, tj. tabulky, popsané po obou stranách tím, co bylo označeno jako „kitba mismáří“ a co Budge pochopil jako označení pro klínové písmo. Toto tvrzení, zaznamenané o více než třicet let později, však dnes již nemáme možnost nijak ověřit. Určité pochybnosti o těchto vzpomínkách může přinést korespondence mezi Budgem a představiteli muzea, uložená dnes v Centrálním archivu Britského muzea. Ani v jednom z dopisů napsaných na počátku cesty se totiž Budge o žádných klínopisných tabulkách nezmiňuje, jak ostatně dále v textu uvidíme.

Nesporným faktem však je, že se Budge už 8. prosince nalodil v Marseilles na parník Niémen společnosti Messageries Maritimes, který jej měl dopravit do Alexandrie. Když ale dopluli k Sicílii, zastihlo loď i její cestující špatné počasí – sám Budge uvádí, že se dostali do „jedné z těch strašlivých středozemních bouří, které mohou trvat od 3 dnů po týden.“⁴ Ve svém dopise Budge dále píše, že špatné počasí pokračovalo po celý zbytek cesty až k Alexandrii, kam dopluli ve středu 14. prosince v brzkém odpolední.⁵ Nepřízeň počasí znemožnila loď vplout do přístavu a bylo nutné vyčkat celých 42 hodin na otevřeném moři. Na pevninu tak Budge vstoupil až v pátek 16. prosince ráno. Ještě téhož dne odeslal první dopis svému nadřízenému v Britském muzeu, kterým nebyl nikdo jiný než tehdejší hlavní knihovník muzea a jeho tajemník Edward A. Bond. Toto zpoždění způsobilo, že se Budge nestihl přepravit do Asjútu, odkud chtěl již v sobotu o poledni pokračovat lodí dále na jih. V tomto místě se bohužel musíme spolehnout na vyprávění samotného Budge zachycené v jeho autobiografii, neboť další z jeho dopisů je datován až ve středu 21. prosince, tedy o celých pět dnů později. I přesto si můžeme utvořit základní představu o tom, jak pokračovala jeho cesta. Ve společnosti generála de Montmorencyho dorazil Budge dne 19. prosince do Káhiry a svůj krátký pobyt využil zejména k tomu, aby obnovil své kontakty a setkal se s několika obchodníky se starožitnostmi. Jeho další kroky vedly též k nově jmenovanému řediteli Památkové správy (dnešní Nejvyšší rady pro památky), francouzskému egyptologovi Eugènu Grébaudovi (Budge 1920: I, 132–134). Ještě téhož dne večer se vydal vlakem do Asjútu. Podle jeho vzpomínek s ním údajně cestovali i jakýsi nejmenovaný Francouz a Malťan. Právě o Francouzovi Budge uvádí, že vystoupil dříve – a to ve stanici Dér Mawás –, „aby se zde pokusil koupit některé z tabulek, o kterých se říká, že byly nalezeny v Tell el-Amarně.“ (Budge 1920: I, 134–135).

Poté, co v brzkých ranních hodinách dorazili do Asjútu, se údajně jak Budge, tak i výše zmíněný Malťan nalodili na parník a vydali se proti proudu Nilu směrem k Luxoru. Během plavby sepsal Budge další ze svých dopisů a 21. prosince jej odeslal z malého města na jih od Asjútu Abú Tíg.⁶ Svě nadřízené v něm nejdříve informuje o dalších cestovních plánech a způsobu své dopravy do Bagdádu. Budge se zmiňuje o svém záměru vrátit se z Luxoru do Káhiry kolem 5. ledna 1888, což by mu umožnilo nalodit se 13. nebo 14. ledna na parník mířící do Alexandretty. Cesta do Bagdádu by mu pak přes Aleppo trvala ještě jedenáct dní. Ve svém dopise se také detailně věnuje zprávám o předmětech, které byly prodány jiným sběratelům nebo jsou stále ještě k dispozici. Ostatně právě zájem dalších osob a institucí představuje dle Budge značný problém – „Egypt je tohoto roku velice plný a [William H.] Vanderbilt je na cestě, což je kvůli cenám starožitností velice nemilé.“⁷ Ani v tomto dopise však nenacházíme byt jen jedinou zmínku o nálezu amarnských tabulek, z čehož můžeme usuzovat, že informace o jejich nálezu nezískal ani v Londýně, ani po příjezdu do Káhiry, protože takto významný objev by jistě neopomněl uvést ve svém přehledu.

Během plavby učinil parník několik zastávek, nejčastěji proto, aby se vyhnul plavbě v noci. Budge se tak ve svém životopise zmiňuje o dvou nočních zastávkách – v Achmímu a v Keně. Právě o noci v Achmímu Budge uvádí, že se mu zde naskytla příležitost setkat se s několika obchodníky se starožitnostmi, mezi kterými byl i nejmenovaný Francouz, který měl být majitelem mlýna v Káhiře (Budge 1920: I, 135). Tímto nejmenovaným Francouzem zřejmě nebyl nikdo jiný než dobře známý obchodník se starožitnostmi, majitel mlýna a francouzský konzulární úředník Frénay. Jeho totožnost nám umožňuje potvrdit i pozdější popis událostí kolem objevu amarnských tabulek z pera A. H. Sayce (Sayce 1917: 89; Sayce 1923: 251), který o Frénayovi uvádí, že byl správcem mlýnů v Achmímu a co víc, že také pracoval jako agent pro pařížský Louvre.

Další zastávkou byl Luxor. Ačkoliv původně neměl vůbec v úmyslu se v Luxoru zdržet, Budgeův dopis odeslaný 27. prosince z hornoegyptského Daraw svědčí o opaku. Zřejmě 22. nebo 23. prosince dorazil Budge do Luxoru a právě tato zastávka znamenala klíčový okamžik pro historii amarnských tabulek. Ze životopisu vyplývá, že celá zastávka čítala jen několik málo hodin, ale popisované události naznačují, že vše trvalo mnohem déle. I v Luxoru se Budge setkal s několika obchodníky se starožitnostmi a především s americkým misionářem reverendem Chauncey Murchem, dobře známým významným sběratelem egyptských starožitností, se kterým se Budge seznámil již při své první cestě do Egypta. Právě Chauncey Murch (Bierbrier 1995: 302) se stal nepostradatelným prostředníkem mezi Britským muzeem a místními obyvateli. Během své zastávky v Luxoru tak Budge získal množství neocenitelných informací o nálezech, které místní obyvatelé v oblasti Luxoru v nedávné době učinili. Následující popis událostí vychází z Budgeova životopisu. Po krátké zastávce v Luxoru pokračoval Budge lodí do Asuánu, který byl stejně jako při jeho předchozí cestě jeho hlavním cílem. Při svém návratu zpět do Káhiry se nicméně ještě jednou zastavil v Luxoru, kde získal do svého vlastnictví množství vzácných předmětů, mezi nimiž vynikal zejména Aniho papyrus. Poté, co strávil celou noc na západním břehu, se uchýlil do domu Muhammada Muhasiba. Byl právě čas snídaně, když je vyrušil příjezd policie a ozbrojených vojáků. Ti dorazili do domu s příkazem vydaným samotným E. Grébaudem, který se na své cestě do Luxoru neočekávaně zdržel v Nakádě, aby „se zmocnili každého domu v Luxoru, ve kterém se budou nacházet starožitnosti, a aby zatkli jejich majitele i mne samotného (tj. Budge), pokud mne přistihnou, jak s nimi hovořím“ (Budge 1920: I, 138). I přes tento jasný příkaz se Budgeovi a jeho společníkům podařilo – po vyjednávání s velitelem policie v Luxoru – tomuto zásahu vyhnout. Toho dne bylo policií na základě Grébaudova rozkazu uzamčeno a zapečetěno několik domů patřících luxorským obchodníkům se starožitnostmi. Tyto domy pak následně střežily policejní hlídky.⁸ Téhož dne odpoledne údajně dorazil do Luxoru i nejmenovaný muž z Hag Kandílu a přinesl s sebou „asi půl tučtu tabulek, které náhodou objevila v Tell el-Amarně nějaká žena“ a požádal Budge, „aby se na ně podíval a řekl mu, jestli jsou „qadim“, tedy „staré“, nebo „džadid“, tj. „nové“ – to jest, jestli se jedná o pravé předměty, nebo padělky.“ (Budge 1920: I, 140). Budge tedy přinesené tabulky prozkoumal a během jeho zkoumání dorazil z Hag Kandílu ještě další muž, který s sebou přinesl další skupinu hliněných tabulek, kterých bylo tentokrát celkem sedmdesát šest. Dohromady tak měl mít Budge k dispozici osmdesát dva tabulek. Budge došel k závěru, že se jedná o padělky. Dříve než svůj soud sdělil oběma mužům, podařilo se mu s nimi uzavřít dohodu. Muži mu nezaplátí nic za jeho posouzení přinesených tabulek, ale umožní mu, aby od nich těchto osmdesát dva tabulek odkoupil (Budge 1920: I, 141).

V tomto okamžiku můžeme Budgeovo vyprávění přerušit a porovnat ho se záznamy uloženými v Britském muzeu. Chronologické schéma, které Budge předkládá ve svém životopise, se totiž do značné míry rozchází s údaji, které poskytuje korespondence vedená mezi ním a představiteli Britského muzea. Podle autobiografie se Budgeovi podařilo získat v Luxoru amarnské tabulky až při jeho návratu z Asuánu zpět do Káhiry. Velice podobný příběh hovořící o jeho zkoumání přinesených tabulek a jejich zajištění pro Britské muzeum se totiž objevuje již v jeho dopise datovaném 27. prosince 1887, který byl odeslán z Daraw, tj. ještě při jeho cestě do Asuánu. Jako jediný z dosud uvedených dopisů je také označen jako „důvěrný“.⁹ Celý jeho obsah se věnuje Budgeovým obchodním aktivitám v Luxoru: „*Když jsem přijel do Luxoru a začal jsem zjišťovat, jaké starožitnosti byly nalezeny letos v létě, tak jsem poznal, že se zde nachází množství předmětů, které by bylo hříchem pomínout.*“¹⁰ Z rozsáhlého seznamu předmětů jednoznačně vyplývá, že zmiňovaná krátká a neplánovaná zastávka v Luxoru probíhala zcela jinak, než jak ji Budge líčí ve svém životopise. Zřejmě také je, že uvedené předměty Budge získal již při své cestě do Asuánu, nikoli při svém návratu zpět do Káhiry, jak sám výslovně uvádí. O délce jeho prvního pobytu v Luxoru ostatně hovoří i jeho vlastní dopis: „*Podnikl jsem denní cestu do pouště na místo, kde se nacházelo mnoho papyrů. Byly tam dvě velice pěkné knihy mrtvých, hieratický náboženský text s kompletním kalendářem na zadní straně, hieroglyfická kožená kniha mrtvých z nejlepšího období a pět řeckých papyrů. ... A poté, co jsem strávil následující den a noc smlouváním a přesvědčováním, dostal jsem tohoto muže k tomu, že mi dovolil získat do mého vlastnictví všechny ostatní (předměty), abych je přivezl do Anglie.*“¹¹

Je to právě Budgeův dopis ze dne 27. prosince 1887, kde se setkáváme s první zmínkou o amarnských tabulkách: „*Jistý muž měl 71 klínopisných tabulek zapsaných znamenitým písmem a když jsem strávil noc jejich zkoumáním, rozhodl jsem se, že je vezmu s sebou, abych zajistil, že budou v bezpečí. Byly nalezeny na místě, jehož jméno uvedu v budoucnosti. Čtyři z nich ukradl nějaký Kopt a parížské úřady je koupily za 40 £ a záměrně vyslaly nějakého muže, aby zakoupil zbytek.*“¹² O této skupině tabulek se zmiňuje zápis z jednání správní rady Britského muzea datovaný 14. ledna 1888. Zde je však chybně uvedeno, že Budge „*zajistil 41 klínopisných tabulek ve znamenitém písmu*“.¹³

K amarnským tabulkám se správní rada Britského muzea dostala ještě jednou a to konkrétně na svém zasedání ze dne 11. února 1888. Předmětem jednání byl mimo jiné i Budgeův dopis datovaný 8. ledna 1888 a odeslaný z Káhiry, ve kterém se Budge zmiňuje o činech, které podnikli představitelé muzea v Bulaku (tj. dnešního Egyptského muzea), aby zadrželi papyry a tabulky, jež však již byly ve vlastnictví E. A. Wallise Budge.¹⁴ Informace o tom, jakým způsobem se tyto tabulky dostaly z Luxoru do Káhiry, však naneštěstí poskytuje opět pouze jeho životopis, který se – jak jsme se již mohli přesvědčit – od reality skutečné Budgeovy cesty v mnohém odlišuje. Ve svém dopise z 27. prosince 1887 se Budge zmiňuje o osudu tabulek ještě v době, kdy se nacházely z Luxoru, že jsou uloženy v domě muže, kterému důvěřuje a v nejhorším případě je bude možné přesunout do domu generála de Montmorencyho. Na základě Budgeových slov se jak s amarnskými tabulkami, tak i dalšími cennostmi nalodil na parník, který příplul z Asuánu a měl brzy ráno odplout na sever. Doslova uvádí, že vzal s sebou na palubu i „*schránku obsahující osmdesát dva tabulek*“ (Budge 1920: I, 146). Je ale nevyvratitelnou skutečností, že do Londýna v roce 1888 dorazilo pouze osmdesát jedna tabulek. Stejně jako při cestě na jih přesedl Budge v Asuánu z parníku na vlak a zamířil do Káhiry. Zde

se mu za neocenitelné pomoci nejmenovaných britských důstojníků podařilo dopravit zavazadla až do města (Budge 1920: I, 146).

Egypt byl ale jen první „zastávkou“ Budgeovy mise z přelomu let 1887 a 1888. Již v jednom z prvních dopisů odeslaných členům správní rady Britského muzea detailně popisuje pokračování své cesty, tj. přes Alexandrettu a Aleppo až do Bagdádu. Na této cestě jej měl doprovázet generál de Montmorency, ale tyto plány se nevyplnily. Pod vlivem okolností Budge došel k závěru, že pro něj bude vhodnější trasa přes Suez, kde se 12. ledna 1888 nalodil na parník Navarino, a přes Aden, Karáčí a Basru dorazil konečně 13. února 1888 do Bagdádu. Alespoň podle toho, co uvádí ve své autobiografii, vzal s sebou do Bagdádu i schránku obsahující v Egyptě získané amarnské tabulky. Z Adenu odeslal další ze svých dopisů, který tentokrát obsahuje detailní a rozsáhlý seznam předmětů, které se mu podařilo vypravit do Londýna, čítající celkem osm beden starožitností, jednu bednu s koptskými dopisy a zlomky, čtyři bedny papyrů, dvě bedny s modely lodě a sýpky a mnohé další.¹⁵

Právě povinnosti vůči správní radě Britského muzea, které na počátku roku 1888 zavedly Budge též do Mezopotámie, mu znemožnily, aby co nejdříve uveřejnil zprávu o nález amarnských tabulek včetně přepisu a překladu vybraných textů. Cesta zpět z Bagdádu ho zavedla nejprve do Bombaje, poté doplul do Suez a 2. dubna dorazil do Káhiry. Jeho návrat do Londýna se odehrál až 24. dubna 1888.

Zatímco Budge pobýval v Mezopotámii, uveřejnil Archibald H. Sayce 18. února 1888 svou zprávu o objevu asi dvou set klínopisných tabulek, o kterých se říkalo, že pocházejí z hornoegyptské Tell el-Amarny (Sayce 1888a: 123). Právě Saycova zpráva se stala zdrojem informací i pro další média. Sám Sayce však přiznává, že on osobně žádnou z těchto tabulek neviděl a nemůže tak poskytnout žádné další informace o době, kdy byly tyto tabulky sepsány. Sayce se však zmiňuje pouze o tabulkách, které zakoupilo muzeum v Bulaku (tedy dnešního Egyptského muzea v Káhiře) a o ještě větší skupině, kterou získal do svého majetku Daninos paša.¹⁶ Již 24. března 1888 však Sayce publikoval další zprávu (Sayce 1888b: 211) o objevu tabulek s tím, že tentokrát se zmiňuje o tom, že se mu již podařilo pořídit kopii jedné z tabulek, jež jsou ve vlastnictví Urbaina Bourianta, který byl tehdy ředitelem francouzské Mission Archéologique v Káhiře. Uveřejněné informace však byly velice zavádějící. Podle Sayce byly tabulky napsány v novobabylónské podobě klínového písma a pocházely z období mezi vládou asyrského krále Aššurbanipala a perského Dáreia. Ani Saycovi se tehdy nepodařilo probádat tabulky uložené v muzeu v Bulaku. Proti nařknutí, že byly tabulky „*uzamčeny v domě ředitele a podobně jako některé další zajímavé předměty tak nebyly dostupné ani zaměstnancům muzea, ani zahraničním badatelům*“, se E. Grébaut velice rychle ohradil a 30. dubna 1888 byla otištěna zpráva, ve které Grébaut vyvrací podezření, že by „*asyrské tabulky*“ kdy opustily budovu muzea, kde se nacházely „*v rukách kurátora*“, a to i tehdy, když Sayce dorazil do Káhiry. Grébaut výslovně uvádí, že „*všechny byly bezpečně uloženy v přístupné části budovy a nebyly zamčeny v ředitelově soukromém domě*“ (Sayce – Grébaut 1888: 315). Nesporně pozoruhodný je i Grébautův dovětek, že i informace o objevu tabulek, jak je uvádí Sayce, nejsou o nic méně chybné než ty, které se týkají jejich uložení v Grébautově soukromé rezidenci. Svůj popis tehdejších událostí však Grébaut bohužel nikdy nezveřejnil.

V první polovině roku 1888 představovaly amarnské tabulky hlavní předmět Saycova zájmu. Na počátku dubna také změnil svá původní tvrzení o dataci tabulek (Sayce 1888c). Opět na základě studia Bouriantových tabulek začal Sayce hovořit o těchto tabulkách jako o „*kopiích zásilek odeslaných babylónskému králi jeho hodnostáři v Horním Egyptě*“. Podle Sayce obsahovaly dopisy zmínky

o dvou královských jménech – Ahmosovi II. a Haibreovi, kterého dokonce identifikoval s babylónským králem Nabukadnezarem – a zároveň tak potvrzovaly babylónské dobytí Egypta. Budge, který měl k dispozici osmdesát jedna tabulek, které zakoupil v Luxoru, a Adolf Erman upozornili na Saycovo chybné datování textů a správně amarnský archiv zařadili do období vlády 18. dynastie.

Další amarnské tabulky získalo Britské muzeum do svých sbírek až v roce 1903. Z muzejních záznamů vyplývá, že 11. května 1903 byly zaregistrovány další čtyři amarnské tabulky (BME 37645, tj. EA 28; BME 37646, tj. EA 230; BME 37647, tj. EA 292; a BME 37648, tj. EA 82), které pocházely ze sbírky Alexandrose Rostovitzze. Není však možné vyloučit ani variantu, že se tyto tabulky do Londýna dostaly již o rok dříve. Tím, kdo tabulky Britskému muzeu prodal, byl dobře známý káhirský obchodník se starožitnostmi Panayotis Kytiacas. Právě tento muž stál za akvizicí další z amarnských tabulek (EA 378) Britským muzeem, která se odehrála před 8. květnem 1926 – pravděpodobně k ní došlo již v roce 1925 (Millard 1965).

Britové však byli s osudy amarnského archivu spjati i dále. Od roku 1921 do roku 1924 probíhaly v prostoru královského města v Tell el-Amarně archeologické práce Společnosti pro výzkum Egypta (Egypt Exploration Society). Hned v roce 1921 se expedici pod vedením Thomase E. Peeta podařilo v zásypu, který vyplňoval místnost 8 v domě označovaném jako O 49.23, objevit další z tzv. amarnských tabulek (Peet – Woolley 1923: 17; Smith – Gadd 1925; Gordon 1947). Stejně jako další tabulky objevené expedicí Williama M. F. Petrieho v letech 1891–1892 (Mynářová 2009), stala se i tato tabulka – označovaná jako EA 368 a obsahující seznam slov – součástí sbírek oxfordského Ashmolean Museum (Ash. 1921.1154).

Společnost pro výzkum Egypta však ve své práci v Tell el-Amarně po krátké přestávce pokračovala a během výkopové sezóny 1933–1934, kdy již v čele expedice stál John D. S. Pendlebury, se jí podařilo postupně objevit dalších osm tabulek s nápisy (BM 134863 – BM 134866, BM 134868, BM 134870 – BM 134872) a dvě nepopsané tabulky (BM 134867 a BM 134869). Na rozdíl od předchozího případu však byly tyto tabulky v roce 1966 zaregistrovány v Britském muzeu. K objevu došlo v místech, kde před více než čtyřiceti lety působil W. M. F. Petrie a o kterých se domníval, že jsou natolik dobře prozkoumána, že je vyloučeno, aby se zde mohly nacházet další tabulky. Právě v této administrativní části města našli několik hliněných cihel s otiskem, který lokalitu identifikoval jako „Místo královny korespondence“.

Určitou záhadou zůstává poslední z londýnských amarnských tabulek, která je označována jako EA 380 (BME 58364) a která se od zbývajících amarnských dopisů liší jak barvou, tak i svým obsahem. Z dostupných materiálů se zdá, že by tato tabulka mohla pocházet již z Petrieho vykopávek. Do londýnských sbírek se pravděpodobně dostala už v roce 1926 jako dar Percyho E. Newberryho, který ji mohl získat od lorda Amhersta. Není známo, že v době, kdy v Amarně působil W. M. F. Petrie, sem z pověření lorda Amhersta dorazil i Howard Carter. Ten se tak mohl postarat o to, že se jedna z nalezených tabulek dostala do sbírek lorda Amhersta (Walker 1979).

V dnešní době je ve sbírkách Britského muzea uloženo celkem devadesát šest tabulek, tedy o pouhých čtrnáct více, než tomu bylo v dobách E. A. Wallise Budge. Ačkoliv Budge je dnes – a v mnohém zcela právem – považován za kontroverzní postavu oboru a jeho početné publikace jsou v mnohém překonané, zůstává jeho význam pro vznik londýnské kolekce amarnských tabulek nedocenitelný. V mnohém, co se na přelomu let 1887 a 1888 odehrálo, stála jistě na Budgeově straně paní štěstěna, ale bez znalostí,

jimiž disponoval, by nemohl plně zhodnotit význam tohoto šťastného nálezu. E. A. W. Budgeho tak lze zcela bez pochyb považovat za jakéhosi otce londýnské amarnské sbírky.

Poznámky:

- ¹ Od roku 1886 přejmenováno na Oddělení egyptských a asyrských starožitností.
- ² Detailní popis lze nalézt mj. v Budgeově životopisném díle *By Nile and Tigris*, srov. Budge (1920: I, 76–119).
- ³ K nálezu amarnských tabulek srov. nejnověji Mynářová (2007: 11–39).
- ⁴ Dopis E. A. Wallis Budge datovaný dne 16. prosince (1887), uložený v Centrálním archivu Britského muzea, s. 356. Srov. též Budge (1920: I, 129–130).
- ⁵ Sám Budge se zmiňuje o tom, že na něj ošklivým způsobem zaútočila mořská nemoc – „*Po tři dny jsem nejezdil vůbec nic. Jsem také velice unavený a prosím o prominutí chyb v tomto dopise.*“ Dopis E. A. W. Budge z 16. prosince 1887, Centrální archiv Britského muzea, s. 357.
- ⁶ Také tento dopis je dnes uložen v Centrálním archivu Britského muzea.
- ⁷ Dopis E. A. Wallis Budge adresovaný E. A. Bondovi dne 11. prosince 1887, s. 2 (Centrální archiv Britského muzea).
- ⁸ Tuto událost též detailně popisuje ve své studii Reid (2002: 181 a násl.).
- ⁹ Stejně jako předchozí korespondence je i tento dopis ze dne 27. prosince 1887 odeslaný Budgem z hornoegyptského Daraw a adresovaný E. A. Bondovi uložen v Centrálním archivu Britského muzea. Obsahuje celkem sedm stran.
- ¹⁰ Dopis Budge datovaný 27. prosince 1887, s. 1.
- ¹¹ Dopis Budge datovaný 27. prosince 1887, s. 4–5.
- ¹² Dopis Budge datovaný 27. prosince 1887, s. 2–3.
- ¹³ Kopie zápisu jednání správní rady Britského muzea, Oddělení orientálních starožitností, 14. ledna 1888, s. 2195.
- ¹⁴ Kopie zápisu jednání správní rady Britského muzea, Oddělení orientálních starožitností, 11. února 1888, s. 2204.
- ¹⁵ Kopie zápisu jednání správní rady Britského muzea, Oddělení orientálních starožitností, 11. února 1888, s. 2205.
- ¹⁶ Není bez zájmu, že tuto kolekci tabulek již v roce 1888 zakoupila Královská muzea v Berlíně. Dnes jsou tyto tabulky součástí sbírek berlínského Předovýchodního muzea.

Literatura:

- Bierbrier, Morris L.: 1995 *Who Was Who in Egyptology by Warren R. Dawson and Eric P. Uphill*, 3. revidované vydání, London: The Egypt Exploration Society.
- Budge, Ernest A. W.: 1920 *By Nile and Tigris, a narrative of journeys in Egypt and Mesopotamia on behalf of the British museum between the years 1886 and 1913*, 2 svazky, London: J. Murray.
- Gordon, Cyrus H.: 1947 „The New Amarna Tablets“, *Orientalia Nova Series* 16, s. 1–21.
- Millard, Alan R.: 1965 „A Letter from the Ruler of Gezer“, *Palestine Exploration Quarterly* 97, s. 140–143, pl. XXV.
- Mynářová, Jana: 2007 *Language of Amarna – Language of Diplomacy. Perspectives on the Amarna Letters*, Prague: Czech Institute of Egyptology.
- 2009 „Egyptané nebo cizinci? Písařská tradice v Tell el-Amarně“, in: Dulíková, Veronika – Jirásková, Lucie – Mynářová, Jana (eds.). *Pražské egyptologické studie* 6, s. 42–47.
- Peet, Thomas E. – Woolley, C. Leonard: 1923 *The City of Akhenaten, Part I: Excavations of 1921 and 1922 at El-Amarnah*, London: Egypt Exploration Society [Thirty-Eighth Excavation Memoir].
- Reid, Donald M.: 2002 *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.

- Sayce, Archibald H.: 1888a „Letter from Egypt“, *The Academy* 33, No. 824 (February 18), s. 123–124.
- 1888b „Letter from Egypt“, *The Academy* 33, No. 829 (March 24), s. 211.
- 1888c „Babylonian Tablets from Upper Egypt“, *The Academy* 33, No. 831 (April 7), s. 246–247.
- 1917 „The Discovery of the Tel el-Amarna Tablets“, *American Journal of Semitic Languages and Literatures* 33/2, s. 89–90.
- 1923 *Reminiscences*, London: Macmillan and Co.
- Sayce, Archibald H. – Grébaud, Eugène: 1888 „The Babylonian Tablets in the Boulaq Museum“, *The Academy* 33, No. 835 (May 5), s. 315.
- Smith, Sidney – Gadd, C. J.: 1925 „A Cuneiform Vocabulary of Egyptian Words“, *Journal of Egyptian Archaeology* 11, s. 230–240.
- Walker, Christopher B. F.: 1979 „Another Fragment from El-Amarna (EA 380)“, *Journal of Cuneiform Studies* 31/4, s. 249.